

Література:

1. Левківський С.С., Падун М.М. Рациональне використання і охорона водних ресурсів: Підручник. – К.: Либідь, 2006. – 280с.
2. Мусієнко М.М. та ін. Екологія: Тлумачний словник. – К.: Либідь, 2004. – 376с.
3. Запольський А.К. Водопостачання, водовідведення та якість води: Підручник. – К.: Вища шк., 2005. – 671с.
4. Держводгосп України Управління «Тернопільводгосп» Використання води по Тернопільській області за 2007 рік.
5. Програма моніторингу довкілля Тернопільської області на 2006 – 2010рр.

Summary:

K. Sokil. CONTAMINATION OF RIVER POOLS OF TERNOPILSHINI BY THE UPCASTS OF FLOW WATERS.

In the given article the volumes of flow waters, that brush off in rivers, which flow through a Ternopilscou region, and also amount of contaminating matters, that brush off together with flow waters, are shown.

Надійшла 23.04.2008.

УДК 504.064.3.+332.33

Марія ІВАНІВ

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ, МОНІТОРИНГ ЕКОЛОГІЧНОЇ СИТУАЦІЇ ТА ОПТИМІЗАЦІЯ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ В ТЕРНОПІЛЬСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Місце Тернопільської області в економіці держави визначається, в першу чергу, природо-ресурсним потенціалом, а також наявністю висококваліфікованих трудових ресурсів і частки суспільного валового продукту (СВП) та національного продукту (НП). За цими показниками Тернопільська область відноситься до найменш розвинутих регіонів України, де частка СВП і НП за останні роки становила відповідно – 1,4 % та 1,5 %.

Рациональне використання земельних ресурсів та наукове управління витратами продуктивних земельних ресурсів на несільськогосподарські потреби вимагають розширення (початку) наукових досліджень в області земельного моніторингу. Ґрунтовий покрив пропонується оцінювати з двох позицій: загальної характеристики, яка б охоплювала закономірності просторового розміщення, їх властивості на фоново-кларковому рівні та оцінку ґрунтів в умовах антропогенного навантаження з врахуванням основних джерел забруднення та обумовлених ними негативних наслідків на екологічному рівні.[1]

Оцінка ґрунтового покриву ведеться також з перспективно-прогнозних позицій, тобто обґрунтування динаміки антропогенних процесів, зміни земель під впливом антропогенних процесів, зміни видів використання під впливом надмірного шкідливого навантаження (урбанізація, ерозійно-дефляційні процеси, прогресуюче забруднення нітратами, важкими металами, радіоактивним забрудненням тощо).

До найважливіших наукових проблем відносяться розробка методів стабілізації співвідношення структури земельних угідь, обмеження витрат земель на несільськогосподарські потреби, рациональне співвідношення пропасних та зернових культур, регулювання динаміки структури, розробка законів про землю.[5]

Важливим етапом є пошуки екологічно чистих земель, вивчення та класифікація земель за ступенем забруднення, руйнування, пошкодження та проведення еколого-господарської паспортизації. Класифікація земельних угідь на основі діагностичних екологічних показників дала б змогу вишукати якнайменше пошкоджені (забруднені) ділянки і використовувати їх для вирощування екологічно чистих продуктів, які так необхідні матерям та дітям у період їх формування.

Серед важливих завдань екологічного моніторингу земель є визначення структури

земельних угідь, інгредієнтів, що акумулюють у ґрунтах сільськогосподарського призначення, загального навантаження на один гектар та зображення на картах у межах районів, областей або держави.

Тернопільський ДПТЦ “Облдержродючість” здійснює спостереження на 35 контрольних ділянках, полях. Таких точок в Бучацькому районі – 6, Борщівському – 2, Гусятинському – 2, Заліщицькому – 6, Кременецькому – 2, Лановецькому – 1, Підволочиському – 1, Тернопільському – 1, Терехівському – 1, Чортківському – 6, Шумському – 1, Козівському – 1, Монастирському – 1. Спостереження охоплюють не всю територію області, не включені в спостереження місця найбільш еродованих земель (Зборівський та Збараський райони), тому необхідно вдосконалити систему моніторингу.[3]

За допомогою такої інформації можна визначити коло рекомендацій для виправлення недоліків у землекористуванні. Ці рекомендації можуть формуватися у наступних формах (звіт, паспорт):

- рекомендації щодо зменшення шкідливого впливу, зміни практики та діючого контролю для зменшення ризиків виникнення специфічних ситуацій;
- заходи по відновленню, регенерації екологічної рівноваги;
- моніторинг проведення програми звичайної перевірки та тестування для кращого розуміння ситуації та пов’язаних з нею ефектів;
- подальші дослідження для отримання більшої кількості інформації для адекватного розуміння проблеми та визначення напрямку діяльності.[2]

Наукові дослідження, спостереження та введення геоекологічної паспортизації (звітності) земель сільськогосподарського та іншого використання допоможуть систематично проводити екологічний моніторинг за станом ґрунтів та частотою посівних культур, управляти динамікою земельних ресурсів та запобігати нераціональній їх витраті.

Структура регіонального моніторингу навколишнього природного середовища характеризується значною “жорсткістю”. Однак її переваги заключаються в тому, що кожний наступний рівень моніторингу має свій оперативний орган, здатний узагальнити первинну інформацію, дати оперативну оцінку стану середовища і рекомендації по її захисту в своєму територіальному масштабі. Цей момент особливо важливий для місцевої адміністрації, якій доводиться реалізувати рекомендації по захисту оточуючого середовища на конкретній території.

Залежно від призначення здійснюються загальний (стандартний), оперативний (кризовий) та фоновий (науковий) моніторинг навколишнього природного середовища.[5]

Первинним організаційним і функціональним ядром екологічного моніторингу є регіональна станція, яка проводить регулярні спостереження на своїй сітці стаціонарних біосферних пікетів і маршрутів, оцінюючи стан природного середовища екологічного регіону водозбірного басейну, типового для даної фізико-географічної зони. Базова станція узагальнює інформацію, що поступає від підлеглих їй регіональних станцій і оцінює стан середовища та території більшого регіону. Вона передає дані в національний центр моніторингу, де концентрується інформація всіх базових станцій, на основі якої дається оцінка стану середовища на території країни. Національні центри країн-членів СЕВ об’єднують одержані дані в Біосферному центрі СЕВ, а потім передають їх на вищий рівень ієрархії моніторингу – біосферний центр ЮНЕП, який повинен забезпечити зустрічний потік переробленої інформації у вигляді глобальних прогнозів зміни стану біосфери.

Найбільш універсальним підходом до визначення структури системи моніторингу антропогенних змін природного середовища є його поділ на блоки “Спостереження”, “Оцінка фактичного стану”, “Прогноз стану”, “Оцінка стану, який прогнозується”.

Спостереження за станом оточуючого природного середовища повинні включати спостереження за джерелами впливу (в тому числі джерелами забруднення), за факторами впливу (забрудненнями, випромінюваннями і т.п.), за станом елементів біосфери, за зміною

їх структурних і функціональних показників; при цьому мається на увазі наявність чи одержання даних про початковий чи фоновий стан елементів біосфери.[1]

Оцінка стану природного середовища має на увазі всебічний аналіз стану, викликаного впливом різноманітних факторів в різних середовищах.

Рис. 1 Земельно-грунтовий моніторинг Тернопільської області (за даними Чеболди І. Ю.)

Оцінка тенденцій зміни стану навколишнього середовища повинна дати відповідь на питання про загрозливість становища, вказати, чим конкретно зумовлений такий стан, допомогти визначити дії, направлені на відтворення або нормалізування положення, або навпаки, вказати на особливо сприятливі ситуації (короткочасні або довготривалі), наявність

природних можливостей, які дозволяють використовувати наявні екологічні резерви природи в інтересах людини.

Структура використання земельних ресурсів і екологічна ситуація, яка склалась в Тернопільській області, дуже складна і багатогранна. Вона є результатом впливу економічних, біологічних, технічних і інших чинників, спрямованих на досягнення максимального економічного ефекту, без урахування негативних впливів на навколишнє середовище, тому конструктивно-географічний аналіз і оцінка природно-ресурсного потенціалу регіону буде сприяти розв'язанню проблеми оптимізації та збалансованого комплексного розвитку території.

Вивчення та аналіз рівня розвитку та використання потенціалу земельних ресурсів (ПЗР) Тернопільської області дає підставу стверджувати про наявність значних диспропорцій у розвитку господарства, про нераціональність структури виробничого комплексу. Це виявляється, насамперед, у: вузькій спеціалізації виробництва області; наявності значної невідповідності між природно-сировинною базою та виробничими потужностями; низькій інтенсивності і однонаправленості використання потенціалу.

Для цього нам потрібно, по-перше – окреслити основні розбіжності між розвитком господарства та потенціалом земельних ресурсів на рівні адміністративних районів, які виступають основною ланкою в економічному механізмі раціоналізації природокористування; по-друге – перевести теоретичні результати нашого дослідження на мову практичної раціоналізації землекористування за основними напрямками конструктивно-географічної оцінки ПЗР території: економічна оцінка ПЗР; математико-картографічне моделювання ПЗР; системно-структурний аналіз; земле-ресурсне районування; по-третє – обґрунтувати методику впровадження отриманих результатів для визначення основних напрямів розв'язання даної проблеми.[4]

Перш за все розглянемо господарську цінність потенціалу земельних ресурсів Тернопільської області в розрізі адміністративних районів (табл.1).

Таблиця 1

Групування адміністративних районів Тернопільської області за господарською цінністю потенціалу земельних ресурсів.

Адміністративні райони	Місце за величиною земельного потенціалу		Співвідношення за величиною ПЗР	
	абсолютне	на од. площі на душу нас.	абсолютне	на од. площі на душу нас.
Теребовлянський	1	8/8	4,31	1,70/2,66
Підволочинський	2	1/1	4,29	2,20/4,06
Гусятинський	3	3/6	4,07	1,98/2,69
Чортківський	4	4/13	3,55	1,89/1,95
Борщівський	5	7/12	3,53	1,77/2,07
Збаразький	6	6/9	3,49	1,81/2,60
Тернопільський	7	5/10	3,14	1,83/2,52
Зборівський	8	11/4	3,02	1,46/2,87
Лановецький	9	2/2	2,98	2,05/3,97
Шумський	10	9/3	2,60	1,66/3,22
Кременецький	11	13/14	2,58	1,45/1,55
Заліщицький	12	15/11	2,55	1,19/2,11
Козівський	13	10/5	2,54	1,59/2,75
Бучацький	14	14/15	2,22	1,34/1,52
Підгаєцький	15	12/7	1,43	1,45/2,67
Бережанський	16	17/17	1,02	1,00/1,00
Монастирський	17	16/16	1,00	1,03/1,24

Із таблиці видно, що місця районів за економічною оцінкою ПЗР території в абсолютному та відносному виразі не співпадають. Співвідношення показників за абсолютною величиною ПЗР коливається від 1,0 (Монастирський) до 4,31 (Теребовлянський), за величиною ПЗР на одиницю площі від 1,00 (Бережанський) до 2,20

(Підволочиський), на душу населення – 1,00:4,06 (Бережанський, Підволочиський). Два останні показники, які характеризують насиченість території природними ресурсами, найбільш точно відображають забезпеченість господарського комплексу земельно-ресурсним потенціалом.

Проведений аналіз закладає фундамент для короткострокового та довгострокового прогнозування економічного розвитку території, в основі якого лежить забезпеченість природним ресурсом, а також його оптимальне використання.

Існуюча система контролю за ґрунтами Тернопільської області характеризується значною територіальною неоднорідністю. Сітка пунктів контролю розміщена нерівномірно. Моніторинг здійснюється за галузевим принципом – окремими міністерствами за окремими компонентами. Він зводиться, з одного боку, до контролю технологічних процесів (облік джерел забруднення, кількості шкідливих речовин тощо), а з другого, - до слідкування за забрудненням ґрунтів.

До першочергових дій з проблем організації та функціонування регіональної системи моніторингу ґрунтів в Тернопільській області варто віднести:

1. всю відповідальність за контроль стану природи покласти виключно на одну відповідальну службу;
2. забезпечити її обласні і районні підрозділи сучасним лабораторним обладнанням і технікою, кваліфікованими спеціалістами;
3. створення банків екологічної інформації, автоматизації процесів її збору, обробки і аналізу.

Література:

1. *Топчиев А.Г.* Геоэкология: географические основы природопользования.- Одесса: Астропринт, 1996.- 392 с.
2. *Чеболда І. Ю.* Географічні проблеми збалансованого розвитку території./ Наукові записки. Серія: географія.- Тернопіль.: Педагогічний університет, 1998.
3. Матеріали обласного відділу екологічної безпеки.
4. Матеріали інституту Землеустрою.
5. *Регіональний екологічний моніторинг / Под ред. В.А. Ковды и А.С. Керженцева.* – М.: Наука, 1983. – 262 с.

Summary:

Ivaniv Maria. FEATURES OF THE USE, MONITORING OF ECOLOGICAL SITUATION AND OPTIMIZATION OF THE USE OF THE LANDED RESOURCES IN THE TERNOPIL REGION.

About the features of the use of the landed resources, monitoring of ecological situation and recommendations in relation to the improvement of the use by the landed resources in the Ternopil region. The natural terms of the Ternopil region are analysed as factors of forming of its ecological being. The basic paths of organization of the regional system of monitoring of soils are exposed as forms of control of the ecological being of the Ternopil region, and also set directions of socio-economic efficiency of conducting of monitoring soils in the Ternopil region.

Надійшла 15.05.2008.